

**ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ
ΝΟΜΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ**

**Αριθμός Γνωμοδότησης 27/2023
ΤΟ ΝΟΜΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ
(Τμήμα Στ΄)
Συνεδρίαση της 1^{ης} Μαρτίου 2023**

Σύνθεση

Πρόεδρος : Γεώργιος Κανελλόπουλος, Αντιπρόεδρος ΝΣΚ.

Μέλη : Ανδρέας Ανδρουλιδάκης, Αντιπρόεδρος ΝΣΚ, Ασημίνα Ροδοκάλη, Πέτρος Κωνσταντινόπουλος, Χαράλαμπος Μπρισκόλας, Αικατερίνη Γαλάνη, Κωνσταντίνος Ζαμπάρας, Αντώνιος Παπαγεωργίου, Μαρία Δεληγιάννη, Μαρία Μπασδέκη, Νομικοί Σύμβουλοι του Κράτους.

Εισηγήτρια: Θεώνη Χουντάλα, Πάρεδρος ΝΣΚ (γνώμη χωρίς ψήφο).

Αριθμός Ερωτήματος: Το έγγραφο με αριθμό πρωτ.09-39431/9.6.2022 (αρ. πρωτ. ΓΝΣ ΟΠΕΚΑ 414-630/9.6.2022) της Διοικητού του Οργανισμού Προνοιακών Επιδομάτων και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, όπως αυτό συμπληρώθηκε με το έγγραφο με αριθμό πρωτ. 09-87510/11.11.2022 (αρ. πρωτ. ΓΝΣ ΟΠΕΚΑ 414-1375/14.11.2022) της Δ/σης Παροχών Κοινωνικής Αλληλεγγύης (Τμήμα Χορήγησης Οικονομικών Ενισχύσεων σε Ευάλωτες Ομάδες) του ΟΠΕΚΑ.

Περίληψη ερωτήματος: Ερωτάται : α) αν σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 11 παρ. 2 περ. β της με αρ. Δ13/οικ.53923/23.7.2021 κ.υ.α (Β΄ 3359) με τίτλο «*Τροποποίηση των όρων και των προϋποθέσεων εφαρμογής του προγράμματος Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα*», στην έννοια της αναντιστοιχίας μεταξύ των δηλωθέντων κατά την υποβολή της αίτησης ένταξης στο πρόγραμμα σε σχέση με την πραγματική κατάσταση του

νοικοκυριού, που προβλέπεται ως λόγος αυτοδίκαιης ανάκλησης της πράξης ένταξης σε αυτό, περιλαμβάνεται και η περίπτωση που η αναντιστοιχία αυτή οφείλεται σε μεταβολή των πραγματικών δεδομένων του νοικοκυριού, η οποία επήλθε βάσει στοιχείων που προέκυψαν μεταγενέστερα, αλλά ανατρέχει στο χρόνο υποβολής της αίτησης και β) αν στην τελευταία αυτή περίπτωση νομιμοποιείται η αρμόδια υπηρεσία να ανακαλέσει την πράξη ένταξης στο πρόγραμμα αναδρομικά από το χρόνο κατά τον οποίο διαπιστώνεται μεταβολή της πραγματικής κατάστασης του νοικοκυριού.

Στο πιο πάνω ερώτημα, το Νομικό Συμβούλιο του Κράτους (Τμήμα ΣΤ') γνωμοδότησε ως εξής :

Ιστορικό

Από τα παραπάνω έγγραφα του ερωτήματος και τα στοιχεία του φακέλου που τα συνοδεύουν προκύπτει το ακόλουθο ιστορικό:

1. Με τις διατάξεις του άρθρου 235 του ν. 4389/2016 (Α' 94), όπως τροποποιήθηκαν και ισχύουν, ετέθη σε βαθμιαία εθνική εφαρμογή προνοιακό πρόγραμμα υπό τον τίτλο «*Κοινωνικό Εισόδημα Αλληλεγγύης*», το οποίο με τις διατάξεις του άρθρου 29 παρ. 2 του ν. 4659/2020 (Α' 21) μετονομάστηκε σε «*Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα (εφεξής ΕΕΕ)*». Σκοπός του προγράμματος αυτού είναι η χορήγηση εισοδηματικής ενίσχυσης και άλλων κοινωνικών παροχών και υπηρεσιών σε νοικοκυριά (μονοπρόσωπα, πολυπρόσωπα, άστεγους) που διαβιούν σε συνθήκες ακραίας φτώχειας.
2. Κατ' εξουσιοδότηση των διατάξεων της παραγράφου 6 του ανωτέρω άρθρου, εκδόθηκε η με αριθμό Δ13/οικ./33475/1935/15-6-2018 κ.υ.α «*Καθορισμός των όρων και των προϋποθέσεων εφαρμογής του προγράμματος Κοινωνικό Εισόδημα Αλληλεγγύης*» (Β' 2281), η οποία τροποποιήθηκε με τις υπό στοιχεία Δ13/οικ./54653/2701/18-10-2018 (Β' 4837), Δ13/οικ.25150/557/3-6-2019 (Β' 2194) και Δ13/οικ.16250/321/24-4-2020 (Β' 1655) αντίστοιχες αποφάσεις και αντικαταστάθηκε με την ήδη ισχύουσα υπό στοιχεία Δ13/οικ.53923/23.7.2021 κ.υ.α (Β' 3359) με τίτλο «*Τροποποίηση των όρων και των προϋποθέσεων εφαρμογής του προγράμματος Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα*». Με τις διατάξεις της

τελευταίας κ.υ.α καθορίστηκαν μεταξύ άλλων τα κριτήρια για την ένταξη των δικαιούχων στο συγκεκριμένο πρόγραμμα τα οποία θα πρέπει να πληρούνται αθροιστικά από αυτούς και αφορούν σε εισοδηματικά, περιουσιακά κριτήρια και κριτήρια διαμονής. Στο άρθρο 10 (παρ. 1 και 2 και 3) της απόφασης αυτής προβλέπεται ότι η καταβολή της εισοδηματικής ενίσχυσης που περιλαμβάνει το πρόγραμμα αναστέλλεται αυτοδίκαια, εάν μέσω των διενεργούμενων ηλεκτρονικών διασταυρώσεων ή από έγγραφα στοιχεία που θα περιέλθουν στις αρμόδιες υπηρεσίες, προκύψει αναντιστοιχία μεταξύ των δηλωθέντων στην αίτηση ένταξης στο πρόγραμμα και της πραγματικής κατάστασης του νοικοκυριού, δύναται δε στην περίπτωση αυτή ο δικαιούχος να προσκομίσει έως το τέλος του μεθεπόμενου μήνα από την ημερομηνία αναστολής κάθε πρόσφορο δικαιολογητικό που να τεκμηριώνει τα δηλωθέντα στην αίτηση. Εάν μετά τη διερεύνηση της υπόθεσης δεν επιβεβαιωθεί η αναντιστοιχία μεταξύ των δηλουμένων στην αίτηση στοιχείων και της πραγματικής κατά το μήνα υποβολής της αίτησης κατάστασης του νοικοκυριού σύμφωνα και με τους όρους και τις προϋποθέσεις του προγράμματος η παροχή που είχε ανασταλεί καταβάλλεται αναδρομικά. Εφόσον, μετά την πάροδο της περιόδου αναστολής η αναντιστοιχία επιβεβαιωθεί τότε, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 11 παρ. 2 περ. β' της ίδιας κ.υ.α, ανακαλείται αυτοδικαίως η πράξη έγκρισης του προγράμματος και τα ποσά της εισοδηματικής ενίσχυσης που έχουν καταβληθεί αναζητούνται ως αχρεωστήτως καταβληθέντα (άρθρο 12).

3. Ακολουθώς, η ερωτώσα υπηρεσία (Δ/ση Παροχών Κοινωνικής Αλληλεγγύης - Τμήμα Χορήγησης Οικονομικών Ενισχύσεων σε Ευάλωτες Ομάδες του ΟΠΕΚΑ), αναφέρει ότι στα πλαίσια ενάσκησης της αρμοδιότητάς της για τη χορήγηση εισοδηματικής ενίσχυσης σε πρόσωπα που κρίθηκαν δικαιούχοι του ΕΕΕ, διαπιστώθηκε ότι, ενώ κατά το χρόνο υποβολής της αίτησής τους πληρούσαν τα οριζόμενα στις διατάξεις της παραπάνω κ.υ.α εισοδηματικά κριτήρια για την ένταξή τους στο πρόγραμμα αυτό, στη συνέχεια μετά την υποβολή της αίτησης αυτής εκδόθηκε απόφαση συνταξιοδότησής τους ή χορήγησης σε αυτούς επιδόματος από τον ΕΦΚΑ ή τον ΟΠΕΚΑ με αναδρομική ισχύ, με αποτέλεσμα να μην πληρούν αναδρομικά από το χρόνο υποβολής της αίτησής τους το προβλεπόμενο στις διατάξεις αυτές εισοδηματικό κριτήριο και να ανακύπτει θέμα ανάκλησης των εγκριτικών αποφάσεων του ΕΕΕ που τους έχει χορηγηθεί.

4. Περαιτέρω, η υπηρεσία αναφέρει ενδεικτικά δυο περιπτώσεις δικαιούχων που εμπίπτουν στην παραπάνω κατηγορία και συγκεκριμένα : α) αναφέρεται η περίπτωση της Δ.Γ, η οποία υπέβαλε στις 7.9.2020, μέσω της αρμόδιας υπηρεσίας του Δήμου Φυλής, αίτηση για τη χορήγηση του ΕΕΕ και ακολούθως μετά το πέρας της περιόδου ενίσχυσης, υπέβαλε νέες αιτήσεις στις 17.6.2021 και 8.12.2021, οι οποίες εγκρίθηκαν¹ από τον ΟΠΕΚΑ, αφού διαπιστώθηκε ότι πληρούσε τις προϋποθέσεις για την ένταξή της στο πρόγραμμα και της χορηγήθηκε το ΕΕΕ για το χρονικό διάστημα από 1.9.2020 έως 30.4.2022, ύψους 200 ευρώ μηνιαίως. Σημειώνεται ότι η προαναφερόμενη δήλωσε στις αιτήσεις της για την ένταξή της στο πρόγραμμα μηδενικά εισοδήματα. Στη συνέχεια, εκδόθηκε στις 14.3.2022 η υπ' αρ. 133443/2022 απόφαση της Προϊσταμένης του Τμήματος Χορήγησης Παροχών Ανασφάλιστων Υπερηλίκων του ΟΠΕΚΑ, με την οποία χορηγήθηκε στην αιτούσα αναδρομικά από 1.1.2020 το Επίδομα Κοινωνικής Αλληλεγγύης Ανασφάλιστων Υπερηλίκων (ΕΚΑΑΥ) ύψους 360 ευρώ μηνιαίως. Το γεγονός αυτό γνωστοποίησε η αιτούσα στο Κέντρο Κοινότητας του Δήμου Φυλής στις 6.4.2022, το οποίο ενημέρωσε σχετικά τον ΟΠΕΚΑ με το με αρ. πρωτ. 16569/18.5.2022 έγγραφό του. Κατόπιν αυτών, λόγω της διαπιστωθείσας αναντιστοιχίας στα εισοδήματα της αιτούσας, που προέκυψε μετά την αναδρομική χορήγηση σε αυτήν του ΕΚΑΑΥ, διακόπηκε η καταβολή σε αυτήν του ΕΕΕ από το Μάιο του 2022 και β) αναφέρεται η περίπτωση του Χ.Γ, ο οποίος υπέβαλε στις 7.11.2019 μέσω της αρμόδιας υπηρεσίας του Δήμου Κερασινίου - Δραπετσώνας αίτηση για τη χορήγηση του ΕΕΕ και ακολούθως μετά το πέρας της περιόδου ενίσχυσης, υπέβαλε νέα αίτηση στις 13.7.2020 , οι οποίες εγκρίθηκαν² από τον ΟΠΕΚΑ, αφού διαπιστώθηκε ότι πληρούσε τις προϋποθέσεις για την ένταξή του στο πρόγραμμα και του χορηγήθηκε το ΕΕΕ για το χρονικό διάστημα από 1.11.2019 έως 31.3.2022, ύψους 200 ευρώ μηνιαίως. Σημειώνεται ότι στις παραπάνω αιτήσεις του ο αιτών δήλωσε μηδενικά εισοδήματα. Στη συνέχεια, εκδόθηκε στις 4.3.2021 η υπ' αρ. 108195/2021 απόφαση του e-ΕΦΚΑ, με την οποία χορηγήθηκε σε αυτόν σύνταξη γήρατος αναδρομικά από 1.11.2019, ύψους 693,62 ευρώ μηνιαίως.

¹ Σχετικά εκδόθηκαν οι υπ' αρ. 200-907-115-924-435/7.9.2020, 210-617-085-746-505/17.6.2021 και 211-208-104-133-678/8.12.2021 εγκριτικές πράξεις

² Σχετικά εκδόθηκαν οι υπ' αρ. 191-107-082-716-352/7.11.2019 και 200-713-070-738-980/13.7.2020 εγκριτικές πράξεις

Το γεγονός της συνταξιοδότησής του γνωστοποίησε ο αιτών στο ανωτέρω Δήμο στις 21.4.2022 και διακόπηκε για το λόγο αυτό η χορήγηση σε αυτόν του ΕΕΕ από τον Απρίλιο του 2022. Ακολούθως, η αρμόδια υπηρεσία του Δήμου με το υπ' αρ. πρωτ. 28102/19.5.2022 έγγραφό της ενημέρωσε σχετικά τον ΟΠΕΚΑ και εισηγήθηκε την ανάκληση της αίτησης του ανωτέρω για το λόγο ότι αυτός δεν πληροί τα εισοδηματικά κριτήρια του νόμου για να δικαιούται την παροχή αυτή.

5. Με βάση τα παραπάνω πραγματικά περιστατικά η ερωτώσα υπηρεσία διατυπώνει τον προβληματισμό αν στις παραπάνω περιπτώσεις, αλλά και σε άλλες περιπτώσεις δικαιούχων, που είτε λόγω αναδρομικής συνταξιοδότησής τους από τον ασφαλιστικό τους φορέα, είτε λόγω αναδρομικής χορήγησης σε αυτούς άλλων προνοιακών επιδομάτων, δεν πληρούν τα εισοδηματικά κριτήρια που θέτει ο νόμος για την ένταξή τους στο πρόγραμμα του ΕΕΕ, η ανάκληση της απόφασης χορήγησης της παροχής αυτής πρέπει να ανατρέχει στο χρόνο έναρξης της συνταξιοδότησης ή της χορήγησης του επιδόματος και αν στην έννοια της αναντιστοιχίας μεταξύ των δηλωθέντων κατά την υποβολή της αίτησης στοιχείων και της πραγματικής κατάστασης του νοικοκυριού, που έχει ως συνέπεια, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 11 παρ. 2 περ. β' της προαναφερόμενης κ.υ.α, την αυτοδίκαιη ανάκληση της πράξης έγκρισης, περιλαμβάνεται και η ανωτέρω περίπτωση, όπου η μεταβολή στην πραγματική κατάσταση του νοικοκυριού επέρχεται σε χρόνο μεταγενέστερο της υποβολής της αίτησης, αλλά ανατρέχει στο χρόνο έκδοσής της.

Νομοθετικό πλαίσιο

6. Στις διατάξεις των άρθρων 2 παρ. 1, 21 παρ.1 εδ. β' όπως το εδάφιο αυτό προστέθηκε με το Ψήφισμα της 25^{ης} Νοεμβρίου 2019 της Θ' Αναθεωρητικής Βουλής των Ελλήνων (Α' 187/28.11.2019) και 25 παρ. 1 του Συντάγματος, προβλέπεται ότι :

« Άρθρο 2

1. Ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας ...»

«Άρθρο 21

1. ... Το Κράτος μεριμνά για τη διασφάλιση συνθηκών αξιοπρεπούς διαβίωσης όλων των πολιτών μέσω ενός συστήματος ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος, όπως νόμος ορίζει. 2. ...»

«Άρθρο 25

1. Τα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου τελούν υπό την εγγύηση του Κράτους. Όλα τα κρατικά όργανα υποχρεούνται να διασφαλίζουν την ανεμπόδιση και αποτελεσματική άσκησή τους. ... Οι κάθε είδους περιορισμοί που μπορούν κατά το Σύνταγμα να επιβληθούν στα δικαιώματα αυτά πρέπει να προβλέπονται είτε απευθείας από το Σύνταγμα είτε από το νόμο, εφόσον υπάρχει επιφύλαξη υπέρ αυτού και να σέβονται την αρχή της αναλογικότητας. 2. ...».

7. Στις διατάξεις του άρθρου 235 παρ. 1, 2, 3 και 6 του ν. 4389/2016 (Α' 94), όπως τροποποιήθηκαν και ισχύουν, ορίζεται ότι :

Άρθρο 235 - Κοινωνικό Εισόδημα Αλληλεγγύης - Μεταβατικές διατάξεις για το ΕΚΑΣ

«1. Τίθεται σε βαθμιαία εθνική εφαρμογή Πρόγραμμα υπό τον τίτλο «Κοινωνικό Εισόδημα Αλληλεγγύης»³ (εφεξής Πρόγραμμα) εντός του Ιουλίου 2016 σε τριάντα (30) μικρούς και μεσαίους Δήμους, οι οποίοι θα οριστούν, βάσει πληθυσμιακών κριτηρίων και δεικτών φτώχειας και ανεργίας, με την κοινή υπουργική απόφαση της παραγράφου 5 του παρόντος άρθρου⁴ [...]

Το Πρόγραμμα είναι αμιγώς προνοιακού χαρακτήρα, απευθύνεται σε νοικοκυριά, που διαβιούν σε συνθήκες ακραίας φτώχειας και λειτουργεί κατά τρόπο συμπληρωματικό στο πλαίσιο εφαρμογής δημόσιων πολιτικών καταπολέμησης της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού.

Το Πρόγραμμα περιλαμβάνει τρεις (3) πυλώνες: ήτοι (α) εισοδηματική ενίσχυση, (β) πρόσβαση και διασύνδεση σε συμπληρωματικές κοινωνικές παροχές και υπηρεσίες, κατά περίπτωση και αναλόγως των αναγκών των δικαιούχων, και (γ) υπηρεσίες ενεργοποίησης και προώθησης των δικαιούχων

³ Με τις διατάξεις του άρθρου 29 παρ. 2 ν. 4659/2020 (Α' 21) προβλέφθηκε ότι: «2. Όπου στην κείμενη νομοθεσία αναφέρεται «Κοινωνικό Εισόδημα Αλληλεγγύης (Κ.Ε.Α.)», νοείται εφεξής το «Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα».

⁴ Με τις διατάξεις του άρθρου 22 παρ. 1 του ν. 4445/2016 (Α' 236) ορίστηκε ότι το πρόγραμμα αυτό από 1.1.2017 επεκτείνεται σε όλους τους Δήμους της Χώρας.

του Προγράμματος σε δράσεις, όπως κάλυψη προτεινόμενης θέσης εργασίας, συμμετοχή σε προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης και εμπειρίας και επιστροφή στο εκπαιδευτικό σύστημα.

2. Ως Ωφελούμενες Μονάδες ορίζονται οι κάτωθι κατηγορίες :

α. Μονοπρόσωπο νοικοκυριό: κάθε ενήλικο άτομο, το οποίο διαμένει μόνο του σε κατοικία και δεν εμπίπτει στην κατηγορία ενηλίκων έως είκοσι πέντε (25) ετών, που φοιτούν σε πανεπιστημιακές σχολές ή σχολεία ή ινστιτούτα επαγγελματικής εκπαίδευσης ή κατάρτισης της ημεδαπής ή αλλοδαπής.

β. Πολυπρόσωπο νοικοκυριό: όλα τα άτομα, τα οποία διαμένουν κάτω από την ίδια στέγη. Δύναται να απαρτίζεται και από φιλοξενούμενα άτομα ή φιλοξενούμενη οικογένεια, υπό την προϋπόθεση ότι η φιλοξενία έχει δηλωθεί στην τελευταία εκκαθαρισμένη φορολογική δήλωση. Στο πολυπρόσωπο νοικοκυριό εντάσσονται και τα ενήλικα τέκνα έως είκοσι πέντε (25) ετών που φοιτούν σε πανεπιστημιακές σχολές ή σχολεία ή ινστιτούτα επαγγελματικής εκπαίδευσης ή κατάρτισης, ανεξαρτήτως του τόπου διαμονής τους.

γ. Αστεγοί: τα άτομα που διαβιούν στον δρόμο ή σε ακατάλληλα καταλύματα, υπό την προϋπόθεση ότι έχουν καταγραφεί από τις κοινωνικές υπηρεσίες των Δήμων ή των Κέντρων Κοινότητας ή κάνουν χρήση υπνωτηρίων, ξενώνων μεταβατικής φιλοξενίας και ξενώνων γυναικών θυμάτων βίας που λειτουργούν στους Δήμους, δύναται να είναι δικαιούχοι του προγράμματος.

Ως ανήλικα μέλη ορίζονται τα μέλη της ωφελούμενης μονάδας έως δεκαοκτώ (18) ετών.

Ως εισοδηματική ενίσχυση ορίζεται η διαφορά μεταξύ του εγγυημένου ποσού και του εισοδήματος, όπως αυτό υπολογίζεται στο πλαίσιο του Προγράμματος του Κοινωνικού Εισοδήματος Αλληλεγγύης για τους σκοπούς της επιλεξιμότητας, διαιρούμενου δια του αριθμού των μηνών που αυτό αφορά, δηλαδή δια του έξι (6).

Ως εγγυημένο ποσό ορίζεται το ποσό, που εγγυάται το πρόγραμμα για κάθε νοικοκυριό, ανάλογα με τον αριθμό και την ηλικία των μελών του, μετά και την καταβολή της εισοδηματικής ενίσχυσης του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος.

Ως κατώφλι εισοδήματος ορίζεται το εισοδηματικό κριτήριο για ένταξη στο Πρόγραμμα και ισούται με το εγγυημένο ποσό.

Ως δηλούμενο εισόδημα ορίζεται το δηλούμενο από τους αιτούντες συνολικό εισόδημα από κάθε πηγή ημεδαπής και αλλοδαπής προέλευσης - προ φόρων, μετά την αφαίρεση των εισφορών για κοινωνική ασφάλιση - που έλαβαν όλα τα μέλη της ωφελούμενης μονάδας τους τελευταίους έξι (6) μήνες πριν την ημερομηνία υποβολής της αίτησης υπαγωγής στο Πρόγραμμα του Κοινωνικού Εισοδήματος Αλληλεγγύης. Στο συνολικό δηλωθέν εισόδημα συμπεριλαμβάνονται και το σύνολο των επιδομάτων και άλλων ενισχύσεων, καθώς και το απαλλασσόμενο εισόδημα ή το φορολογούμενο με ειδικό τρόπο εισόδημα, με τις εξαιρέσεις, όπως διαλαμβάνονται στο παρακάτω εδάφιο⁵ [...] [...]

3 . Αρμόδιες υπηρεσίες για την υλοποίηση του Κ.Ε.Α. είναι οι εξής:

α) ... β) ... γ) ο Οργανισμός Προνοιακών Επιδομάτων και Κοινωνικής Αλληλεγγύης (Ο.Π.Ε.Κ.Α.), δ) ... ε) ... στ) ... ζ) η Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση Κοινωνικής Ασφάλισης (Η.ΔΙ.Κ.Α. Α.Ε.) του ν. 3607/2007 (Α` 245), η) οι Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης Α` Βαθμού (Δήμοι), θ) τα Κέντρα Κοινότητας, ι) ... ια) ... ιβ) ... [...]

4. (...) 5 (...) ⁶

6. Με κοινές αποφάσεις των Υπουργών Εσωτερικών, Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, Οικονομικών, Διοικητικής Ανασυγκρότησης, καθώς και Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων σε περίπτωση αρμοδιότητάς του, ρυθμίζονται ο καθορισμός των δικαιούχων βάσει κριτηρίων εισοδήματος, περιουσίας και διαμονής, η βάση και ο τρόπος υπολογισμού, καθώς και το ύψος του Κοινωνικού Εισοδήματος Αλληλεγγύης για κάθε ωφελούμενη μονάδα, οι αρμοδιότητες των οργάνων της παραγράφου 3 του παρόντος άρθρου για την υλοποίηση του Προγράμματος, οι εξαιρέσεις υπαγωγής στο Πρόγραμμα, οι υποχρεώσεις των δικαιούχων, ο χρόνος και ο τρόπος καταβολής της εισοδηματικής ενίσχυσης, τα απαιτούμενα δικαιολογητικά και η διαδικασία ένταξης στο Πρόγραμμα, οι προϋποθέσεις αναστολής και ανάκλησης της πράξης έγκρισης του Κοινωνικού Εισοδήματος

⁵ Η παράγραφος 2, όπως είχε τροποποιηθεί με το άρθρο 22 του ν. 4445/2016 (Α` 236) και το άρθρο 22 του ν. 4549/2018 (Α` 105) τροποποιήθηκε και συμπληρώθηκε ως άνω με το άρθρο 4 παρ. 1 του ν. 4756/2020 (Α` 235).

⁶ Η παράγραφος 3, όπως είχε τροποποιηθεί με την παράγραφο 5 άρθρου 22 ν. 4445/2016 (Α` 236), αντικαταστάθηκε ως άνω με το άρθρο 22 παρ. 3 του ν. 4549/2018 (Α` 105)

Αλληλεγγύης και οι επιπτώσεις αυτών, οι όροι και οι προϋποθέσεις της διοικητικής διαδικασίας επίλυσης των σχετικών διαφορών, καθώς και κάθε άλλο ζήτημα λεπτομερειακού ή τεχνικού χαρακτήρα⁷ ...».

8. Στην αιτιολογική έκθεση του άρθρου 235 του ν. 4389/2016 [βλ. τροπολογία με αρ. 439/83 της 20.5.2016 με τίτλο «Διατάξεις σχετικά με α. την εφαρμογή του προγράμματος Κοινωνικό Εισόδημα Αλληλεγγύης β. τον περιορισμό του ποσοστού συμμετοχής για δαπάνες φαρμακευτικής περίθαλψης που παρέχουν οι ΦΚΑ για τους δικαιούχους ΕΚΑΣ γ. την επιστροφή του αχρεωστήτως καταβληθέντος τμήματος ή συνόλου ΕΚΑΣ»], αναφέρονται τα εξής : «Με την παρούσα ρύθμιση επιδιώκεται η σφαιρική αντιμετώπιση ακραίων φαινομένων φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού. Την τελευταία εξαετία το ποσοστό του πληθυσμού της χώρας, που βρίσκεται είτε σε κίνδυνο φτώχειας είτε σε κατάσταση κοινωνικού αποκλεισμού αυξήθηκε σημαντικά. Η Ελλάδα, σύμφωνα με την Eurostat, βρίσκεται στη χειρότερη θέση στην ΕΕ-28 όσον αφορά τον κίνδυνο φτώχειας. Την πρώτη θέση στην ΕΕ-28 κατέχει η χώρα μας και στην παιδική φτώχεια, ενώ υψηλά ποσοστά φτώχειας χαρακτηρίζουν τα μονογονεϊκά νοικοκυριά [...] Η βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης μέχρις ότου φτάσουν σε αξιοπρεπές επίπεδο και η προώθηση της κοινωνικής και οικονομικής ένταξης και επανένταξης των φτωχών προσώπων και οικογενειών αποτελούν τον κύριο σκοπό της προτεινόμενης μεταρρύθμισης. Το Κοινωνικό Εισόδημα Αλληλεγγύης συνιστά ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα κοινωνικών παρεμβάσεων, που θεμελιώνονται σε τρεις πυλώνες και αποσκοπούν στη διασφάλιση της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και στην ενεργό συμμετοχή των ωφελούμενων στον κοινωνικοοικονομικό ιστό της χώρας. Το παρόν νομοσχέδιο εντάσσεται στο πλαίσιο της Εθνικής Στρατηγικής Κοινωνικής Ένταξης (ΕΣΚΕ) του Ενιαίου Συστήματος Κοινωνικής Ασφάλειας, η οποία προσανατολίζεται στην ενίσχυση του κοινωνικού ιστού με παρεμβάσεις που καλύπτουν όλον τον πληθυσμό χωρίς διακρίσεις και αποκλεισμούς, εξασφαλίζουν μακροπρόθεσμο κοινωνικό και οικονομικό όφελος και συμβάλλουν στην παραγωγική ανασυγκρότηση της χώρας ...».

Επίσης, στην έκθεση αξιολόγησης των συνεπειών της ρύθμισης που

⁷ Η παράγραφος 6 αντικαταστάθηκε ως άνω με το άρθρο 22 παρ. 5 του ν. 4549/2018 (Α' 105)

συνοδεύει την παραπάνω αιτιολογική έκθεση αναφέρεται μεταξύ άλλων ότι :
«11.4. ... Παρ.1-5 ... Το Κοινωνικό Εισόδημα Αλληλεγγύης καλύπτει βασικές ανάγκες σε καταστάσεις οικονομικής δυσχέρειας και αποσκοπεί στην ασφάλεια εισοδήματος φυσικών προσώπων και οικογενειών. Δεν έχει ανταποδοτικό χαρακτήρα, χρηματοδοτείται από τον κρατικό προϋπολογισμό, καλύπτει, βάσει γενικών και αντικειμενικών κριτηρίων, κάθε άτομο, που βρίσκεται σε κατάσταση ανάγκης, διασφαλίζει ένα αξιοπρεπές επίπεδο διαβίωσης των δικαιούχων και όχι απλώς τη φυσική τους συντήρηση, κατοχυρώνει νομικά τους δικαιούχους, διότι η ένταξή τους στο Πρόγραμμα γίνεται με την πλήρωση προσδιορισμένων προϋποθέσεων άσκησης του δικαιώματος, ενισχύει τις δυνατότητες ένταξης και επανένταξης στην κοινωνική και οικονομική ζωή της χώρας και παρουσιάζει ένα επικουρικό χαρακτήρα σε σχέση με τις λοιπές οικογενειακές και κοινωνικές παροχές, που λαμβάνουν οι ενδιαφερόμενοι ...»

9. Κατ' εξουσιοδότηση της παραγράφου 6 του ως άνω άρθρου 235 του ν. 4389/2016, εκδόθηκε η ήδη ισχύουσα με αριθμό Δ13/οικ.53923/23.7.2021 κ.υ.α (Β' 3359/28.7.2021 - Διόρθωση Σφαλμάτων Β' 3554/3.8.2021) με τίτλο *«Τροποποίηση των όρων και των προϋποθέσεων εφαρμογής του προγράμματος Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα»*, με την οποία προβλέφθηκαν τα εξής :

«Άρθρο 1

Η υπό στοιχεία Δ13/οικ./33475/1935/15-6-2018 κοινή υπουργική απόφαση «Καθορισμός των όρων και των προϋποθέσεων εφαρμογής του προγράμματος Κοινωνικό Εισόδημα Αλληλεγγύης» (Β' 2281), όπως τροποποιήθηκε με τις υπό στοιχεία Δ13/οικ./54653/2701/18-10-2018 (Β' 4837), Δ13/οικ.25150/557/3-6-2019 (Β' 2194) και Δ13/οικ.16250/321/24-4-2020 (Β' 1655) αντίστοιχες αποφάσεις αντικαθίσταται ως ακολούθως :

«Άρθρο 1

Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα

Το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα (εφεξής πρόγραμμα) είναι προνοιακό πρόγραμμα που συνδυάζει τρεις (3) πυλώνες:

1. Εισοδηματική ενίσχυση: το χρηματικό ποσό ενίσχυσης της ωφελούμενης μονάδας, όπως ορίζεται στο άρθρο 2.

2. Συμπληρωματικές κοινωνικές υπηρεσίες, παροχές και αγαθά: διασύνδεση των μελών της ωφελούμενης μονάδας, εφόσον πληρούν τα κριτήρια ένταξης έκαστου προγράμματος, με: [...]

3. Υπηρεσίες ενεργοποίησης: προώθηση των μελών της ωφελούμενης μονάδας, εφόσον δύνανται να εργαστούν, σε δράσεις που στοχεύουν στην ένταξη ή επανένταξή τους στην αγορά εργασίας και μπορεί να περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων: [...]

Άρθρο 2

Ορισμοί για την εφαρμογή του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος

1. Ως Ωφελούμενες μονάδες ορίζονται οι κάτωθι κατηγορίες: α. Μονοπρόσωπο νοικοκυριό : [...], β. Πολυπρόσωπο Νοικοκυριό [...], γ. Άστεγοι [...]

2. Δικαιούχος: το ενήλικο άτομο που έχει υποβάλει αίτηση για λογαριασμό του νοικοκυριού, η οποία έχει εγκριθεί από το αρμόδιο όργανο του Ο.Π.Ε.Κ.Α 3 [...], 4 [...], 5 [...], 6 [...]

7. Εγγυημένο ποσό: το ποσό που εγγυάται το πρόγραμμα για κάθε νοικοκυριό, ανάλογα με τον αριθμό και την ηλικία των μελών του, μετά και την καταβολή της εισοδηματικής ενίσχυσης του προγράμματος. Το εγγυημένο ποσό ορίζεται ως ακολούθως:

- Για το μονοπρόσωπο νοικοκυριό: 200€ ανά μήνα.

- Για κάθε επιπλέον ενήλικο μέλος του νοικοκυριού: προσαύξηση του εγγυημένου ποσού κατά 100 € ανά μήνα.

- Για κάθε ανήλικο μέλος του νοικοκυριού: προσαύξηση του εγγυημένου ποσού κατά 50€ ανά μήνα.

- Στο νοικοκυριό που απαρτίζεται αποκλειστικά από μονογονεϊκή οικογένεια, το μεγαλύτερο σε ηλικία ανήλικο μέλος λογίζεται ως ενήλικας.

- Σε νοικοκυριό με απροστάτευτο/α τέκνο/α, για τις ανάγκες υπολογισμού του εγγυημένου ποσού κάθε απροστάτευτο τέκνο λογίζεται ως ενήλικας.

Ως ανώτατο όριο του εγγυημένου ποσού ορίζονται τα 900 ευρώ μηνιαίως, ανεξαρτήτως της σύνθεσης του νοικοκυριού.

8. Δηλούμενο εισόδημα: το συνολικό πραγματικό εισόδημα από κάθε πηγή προέλευσης - προ φόρων, μετά την αφαίρεση των εισφορών για κοινωνική ασφάλιση - που εισπράχθηκε από όλα τα μέλη του νοικοκυριού, κατά τους έξι (6) μήνες πριν από το μήνα υποβολής της αίτησης. Στο συνολικό δηλούμενο

εισόδημα συμπεριλαμβάνεται και το σύνολο των επιδομάτων και άλλων ενισχύσεων, καθώς και το εισόδημα που απαλλάσσεται από το φόρο ή φορολογείται με ειδικό τρόπο, με τις εξαιρέσεις που αναφέρονται παρακάτω [...]

9. Υπολογισμός του εισοδήματος για ένταξη στο πρόγραμμα: για την ένταξη στο πρόγραμμα και τον υπολογισμό της εισοδηματικής ενίσχυσης, αφαιρείται από το συνολικό δηλούμενο εισόδημα, το 20% του καθαρού εισοδήματος από μισθωτές υπηρεσίες, προγράμματα κοινωνικού χαρακτήρα ή από οποιοδήποτε άλλο πρόγραμμα εργασίας.

10. Μηνιαίο ποσό εισοδηματικής ενίσχυσης: η διαφορά μεταξύ του εξαπλάσιου ύψους του εγγυημένου ποσού και του εξαμηνιαίου δηλούμενου εισοδήματος του νοικοκυριού, όπως αυτό υπολογίζεται για τους σκοπούς της ένταξης στο πρόγραμμα, διαιρούμενη δια έξι.

11. Περίοδος Ενίσχυσης: η περίοδος των έξι μηνών, κατά τους οποίους χορηγείται το ποσό της εισοδηματικής ενίσχυσης. 12 [...], 13 [...].

Άρθρο 3

Κριτήρια ένταξης στο πρόγραμμα

Τα νοικοκυριά εντάσσονται στο πρόγραμμα, εφόσον πληρούν αθροιστικά τα ακόλουθα εισοδηματικά, περιουσιακά και κριτήρια διαμονής:

1. Εισοδηματικά κριτήρια

Το δηλούμενο εισόδημα του νοικοκυριού, όπως υπολογίζεται για τους σκοπούς της ένταξης στο πρόγραμμα, τους έξι (6) τελευταίους μήνες πριν το μήνα υποβολής της αίτησης, δεν μπορεί να υπερβαίνει το εξαπλάσιο του εγγυημένου ποσού για κάθε τύπο νοικοκυριού.

Παρατίθενται, ενδεικτικά, οι ακόλουθες περιπτώσεις:

Σύνθεση Νοικοκυριού	Εξαμηνιαίο Εισόδημα
Μονοπρόσωπο νοικοκυριό	1.200 €
Νοικοκυριό αποτελούμενο από δύο ενήλικα μέλη ή μονογονεϊκή οικογένεια με ένα ανήλικο μέλος	1.800 €
Νοικοκυριό αποτελούμενο από δύο ενήλικα και ένα ανήλικο μέλος ή μονογονεϊκή οικογένεια με δύο ανήλικα μέλη	2.100 €
Νοικοκυριό αποτελούμενο από τρία ενήλικα μέλη ή δύο	

ενήλικα και δύο ανήλικα μέλη ή μονογονεϊκή οικογένεια με τρία ανήλικα μέλη	2.400 €
Νοικοκυριό αποτελούμενο από τρία ενήλικα και ένα ανήλικο μέλος ή δύο ενήλικα και τρία ανήλικα μέλη ή μονογονεϊκή οικογένεια με τέσσερα ανήλικα μέλη	2.700 €
Νοικοκυριό αποτελούμενο από τέσσερα ενήλικα μέλη ή δύο ενήλικα και τέσσερα ανήλικα μέλη ή μονογονεϊκή οικογένεια με πέντε ανήλικα μέλη	3.000 €

Για κάθε επιπλέον μέλος προστίθεται το εξαπλάσιο του αντίστοιχου εγγυημένου ποσού, όπως ορίζεται στο άρθρο 2. Το δηλούμενο εισόδημα δεν μπορεί να υπερβαίνει το ποσό των 5.400 ευρώ, ανεξαρτήτως του αριθμού των μελών του νοικοκυριού.

2. Περιουσιακά κριτήρια [...], 3. Κριτήρια Διαμονής [...].

Άρθρο 6

Διαδικασία ένταξης στο πρόγραμμα

Η διαδικασία ένταξης στο πρόγραμμα αποτελείται από τα κάτωθι στάδια:

1. Υποβολή της αίτησης: η αίτηση δύναται να υποβληθεί καθ' όλη τη διάρκεια ισχύος του προγράμματος. Η αίτηση, η οποία επέχει θέση υπεύθυνης δήλωσης του νόμου 1599/1986 (Α` 75) ως προς τα δηλωθέντα στοιχεία, υποβάλλεται ηλεκτρονικά, με χρήση της ηλεκτρονικής πλατφόρμας του προγράμματος μέσω της Ενιαίας Ψηφιακής Πύλης της Δημόσιας Διοίκησης (gov.gr) είτε από τους αιτούντες απευθείας, είτε μέσω των αρμοδίων υπηρεσιών των Δήμων ή των Κέντρων Κοινότητας των Δήμων στους οποίους διαμένουν οι αιτούντες. Τα νοικοκυριά που απαρτίζονται και από φιλοξενούμενα μέλη, τα νοικοκυριά με απροστάτευτα τέκνα, οι άστεγοι και οι μονογονεϊκές οικογένειες υποβάλλουν αίτηση αποκλειστικά στις ως άνω υπηρεσίες.

[...]

1.1. Η αίτηση υποβάλλεται από τον/την υπόχρεο ή τον/τη σύζυγο ή το μέλος συμφώνου συμβίωσης του υπόχρεου υποβολής δήλωσης φορολογίας εισοδήματος του νοικοκυριού και εφόσον έχει υποβληθεί δήλωση φορολογίας εισοδήματος από όλα τα ενήλικα μέλη του νοικοκυριού. Σε περίπτωση νοικοκυριού που απαρτίζεται και από φιλοξενούμενα μέλη, η αίτηση υποβάλλεται αποκλειστικά από τον/την υπόχρεο ή τον/τη σύζυγο ή το μέλος

συμφώνου συμβίωσης του υπόχρεου υποβολής δήλωσης φορολογίας εισοδήματος της φιλοξενούσας μονάδας, για το σύνολο των μελών του νοικοκυριού.

[...]

2. Επεξεργασία της αίτησης: η επεξεργασία της αίτησης και η επιλογή των δικαιούχων γίνεται με βάση: α) τα δηλωθέντα από τον αιτούντα στοιχεία, β) τις ηλεκτρονικές διασταυρώσεις ως προς αυτά, οι οποίες διενεργούνται με τη χρήση διαδικτυακών υπηρεσιών μέσω του Κέντρου Διαλειτουργικότητας της Γενικής Γραμματείας Πληροφοριακών Συστημάτων Δημόσιας Διοίκησης του Υπουργείου Ψηφιακής Διακυβέρνησης και γ) τα προσκομιζόμενα δικαιολογητικά, όπου αυτά απαιτούνται.

αα) Σε περίπτωση που μετά την οριστική υποβολή και επεξεργασία της αίτησης, το νοικοκυριό πληροί τα κριτήρια υπαγωγής στο πρόγραμμα και υπάρχει ταύτιση των δηλωθέντων στοιχείων με αυτά που προκύπτουν από τις διασταυρώσεις, η αίτηση γίνεται δεκτή και σημαίνεται αυτομάτως με την ένδειξη «Εγκεκριμένη».

ββ) Σε περίπτωση που μετά την οριστική υποβολή και επεξεργασία της αίτησης το νοικοκυριό δεν πληροί τα κριτήρια υπαγωγής στο πρόγραμμα, η αίτηση σημαίνεται αυτομάτως με την ένδειξη «Μη έγκριση». Οι λόγοι της απόρριψης αναγράφονται στην ηλεκτρονική πλατφόρμα του προγράμματος.

[...]

Άρθρο 8

Χρόνος, τρόπος και διάρκεια καταβολής της εισοδηματικής ενίσχυσης

1. Η καταβολή της εισοδηματικής ενίσχυσης πραγματοποιείται κατόπιν αίτησης σύμφωνα με το άρθρο 6 και έχει διάρκεια έξι μήνες.

2. Το δικαίωμα στην καταβολή της εισοδηματικής ενίσχυσης ισχύει από την 1η ημέρα του επόμενου μήνα από αυτόν κατά τον οποίο υποβλήθηκε η αίτηση. Το ελάχιστο ποσό που καταβάλλεται είναι 10 ευρώ ανά μήνα.

3. [...] 4. [...]

5. Μετά την πάροδο έξι μηνών από την έκδοση της πράξης έγκρισης, ο δικαιούχος δύναται να επανυποβάλει αίτηση ένταξης στο πρόγραμμα.

6. Το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα χορηγείται από τον Ο.Π.Ε.Κ.Α. βάσει του πίνακα δικαιούχων που συντάσσει η εταιρεία με την επωνυμία

«Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση Κοινωνικής Ασφάλισης Α.Ε.» (Η.ΔΙ.Κ.Α. Α.Ε.).

[...]

Άρθρο 10

Αναστολή καταβολής της εισοδηματικής ενίσχυσης

1. Η καταβολή της εισοδηματικής ενίσχυσης του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος αναστέλλεται αυτοδίκαια, εάν μέσω των διενεργούμενων ηλεκτρονικών διασταυρώσεων ή από έγγραφα στοιχεία που περιέρχονται στις αρμόδιες υπηρεσίες του Δήμου ή του Κέντρου Κοινότητας ή του Ο.Π.Ε.Κ.Α. προκύπτει αναντιστοιχία ανάμεσα σε όσα δηλώθηκαν στην αίτηση και στην πραγματική κατάσταση του νοικοκυριού. Ο δικαιούχος ειδοποιείται μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου ή μέσω γραπτού μηνύματος στον αριθμό κινητού τηλεφώνου που έχει δηλώσει, για την αναστολή της καταβολής.

2. Οι δικαιούχοι δύνανται έως το τέλος του μεθεπόμενου μήνα από την ημερομηνία αναστολής να προσκομίσουν κάθε πρόσφορο δικαιολογητικό που τεκμηριώνει τα δηλωθέντα στην αίτηση. Οι αρμόδιες υπηρεσίες του Δήμου και τα Κέντρα Κοινότητας, όποτε κρίνουν ότι απαιτείται περαιτέρω διερεύνηση της υπόθεσης, διεξάγουν κοινωνική έρευνα και καλούν τους δικαιούχους να παράσχουν διευκρινίσεις.

3. Εάν μετά τη διερεύνηση της υπόθεσης, δεν επιβεβαιωθεί η αναντιστοιχία μεταξύ των δηλουμένων στην αίτηση στοιχείων και της πραγματικής κατάστασης του νοικοκυριού κατά το μήνα υποβολής της αίτησης και σύμφωνα με τους όρους και τις προϋποθέσεις του προγράμματος, η παροχή καταβάλλεται αναδρομικά. Σε περίπτωση που επιβεβαιωθεί η αναντιστοιχία, η πράξη έγκρισης ανακαλείται σύμφωνα με το άρθρο 11.

Άρθρο 11

Ανάκληση της πράξης έγκρισης

1. ...

2. Η πράξη έγκρισης στο Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα ανακαλείται αυτοδίκαια:

α) ... β) Εάν μετά την πάροδο της περιόδου αναστολής καταβολής της εισοδηματικής ενίσχυσης, σύμφωνα με όσα ορίζονται στην παρ. 1 του άρθρου 10, επιβεβαιωθεί η αναντιστοιχία μεταξύ των δηλουμένων στην αίτηση στοιχείων και της πραγματικής κατάστασης του νοικοκυριού. Σε αυτήν την περίπτωση:[...] γ) ... δ) ... ε) ... στ) ... ζ) ...

Άρθρο 12

Αχρεωστήτως καταβληθέντα - Αναδρομικότητα πληρωμών

1... 2. α) ... β) Τα αχρεωστήτως καταβληθέντα ποσά των περιπτώσεων 1.β, 1.γ και 1.ε του άρθρου 11, που προκύπτουν λόγω εκπρόθεσμης ανάκλησης της πράξης έγκρισης, καθώς και των περ. 2.β και 2.ε του άρθρου 11 είτε επιστρέφονται είτε συμψηφίζονται σε επόμενες καταβολές είτε αναζητούνται από τις αρμόδιες υπηρεσίες του ΟΠΕΚΑ. γ) [...] 3 [...] 4 [...].

Άρθρο 14

Αρμόδιες υπηρεσίες

Αρμόδιες υπηρεσίες για την υλοποίηση του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος είναι οι εξής : α) ..., β) ... γ) Ο Οργανισμός Προνοιακών Επιδομάτων και Κοινωνικής Αλληλεγγύης (Ο.Π.Ε.Κ.Α), δ) ... ε) ... στ) ... ζ) ... η) ... θ) ... ι) ... [...]

Οι αρμόδιες υπηρεσίες του Ο.Π.Ε.Κ.Α.:

α) Εκδίδουν τις πράξεις έγκρισης, απόρριψης, αναστολής, ανάκλησης και καταλογισμού του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος. β) ... γ) Μεριμνούν για την ανάκτηση αχρεωστήτως καταβληθέντων ποσών, σύμφωνα με όσα ορίζονται στο άρθρο 12. δ) Εκτελούν όλες τις απαραίτητες διαδικαστικές ενέργειες για την αναδρομική καταβολή και τους συμψηφισμούς ποσών. ε) ... στ) Δύναται να ζητούν οποιοδήποτε δικαιολογητικό κριθεί απαραίτητο για τη διαπίστωση των δηλωθέντων στοιχείων, καθώς και να διενεργούν τακτικούς ή έκτακτους ελέγχους, σύμφωνα με τα οριζόμενα στο άρθρο 15 του ν. 4520/2018 (Α` 30). ζ) ... η) Διεκπεραιώνουν τις περιπτώσεις μη επιστροφής των αχρεωστήτως καταβληθέντων ποσών, σύμφωνα με τις διατάξεις του Κ.Ε.Δ.Ε., για τις οποίες έχει αποσταλεί σχετική ειδοποίηση επιστροφής από τη Διεύθυνση Καταπολέμησης της Φτώχειας. [...]

«Άρθρο 2 – Έναρξη Ισχύος

Η απόφαση αυτή ισχύει από τη δημοσίευσή της στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως ...»

10. Τέλος, στις διατάξεις των άρθρων 1 παρ. 1, 4 παρ. 1 περ. ζ και 4 του ν. 4520/2018 (Α` 30) με τίτλο «Μετεξέλιξη του Ο.Γ.Α σε Οργανισμό Προνοιακών Επιδομάτων και Κοινωνικής Αλληλεγγύης και λοιπές διατάξεις» ορίζεται ότι :

«Άρθρο 1 - Ενιαίος φορέας διαχείρισης προνοιακών παροχών και παροχών κοινωνικής αλληλεγγύης

1. Ο Οργανισμός Γεωργικών Ασφαλίσεων (ΟΓΑ), από την έναρξη ισχύος του παρόντος, μετονομάζεται σε Οργανισμό Προνοιακών Επιδομάτων και Κοινωνικής Αλληλεγγύης (ΟΠΕΚΑ) και συνιστά ενιαίο φορέα υλοποίησης πολιτικών που αναπτύσσονται στο πλαίσιο του Εθνικού Συστήματος Κοινωνικής Αλληλεγγύης του ν. 4387/2016 (Α' 85), 2 [...], 3 [...]

Άρθρο 4 - Παροχές και υπηρεσίες

1. Ο Ο.Π.Ε.Κ.Α χορηγεί και διαχειρίζεται τα εξής: α) ... β) ... γ) ... δ) ... ε) ... στ) ... ζ) το Κοινωνικό Εισόδημα Αλληλεγγύης [άρθρο 235 του ν. 4389/2016 (Α' 94), όπως το άρθρο αυτό τροποποιήθηκε με το άρθρο 22 του ν. 4445/2016 (Α' 236)] η) ... θ) ... ι) ... ια) ...

2 [...] 3 [...]

4. Οι αρμόδιες υπηρεσίες του ΟΠΕΚΑ υποχρεούνται να διασταυρώνουν ηλεκτρονικά, μέσω εξουσιοδοτημένων - διαπιστευμένων από τον Διοικητή υπαλλήλων αυτού, τα δηλωθέντα στοιχεία από τους αιτούντες οποιαδήποτε παροχή που απονέμει ο ΟΠΕΚΑ με τις διαθέσιμες ηλεκτρονικές βάσεις δεδομένων της Ανεξάρτητης Αρχής Δημοσίων Εσόδων (Α.Α.Δ.Ε.), του πληροφοριακού συστήματος «Μητρώο Πολιτών» του Υπουργείου Εσωτερικών, των Μητρώων του Εθνικού Συστήματος Πληρωμών Συντάξεων, των πληροφοριακών συστημάτων της Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης Κοινωνικής Ασφάλισης Α.Ε. (Η.ΔΙ.Κ.Α.), του Οργανισμού Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού (Ο.Α.Ε.Δ.), της Ελληνικής Αστυνομίας, των Κέντρων Πιστοποίησης Αναπηρίας (ΚΕ.Π.Α.), του Ενιαίου Φορέα Κοινωνικής Ασφάλισης (ΕΦΚΑ), καθώς και κάθε άλλης δημόσιας αρχής, φορέα ή Υπουργείου, που επίσης υποχρεούνται να διασφαλίζουν τη συνεχή και απρόσκοπτη, πλήρη και σε πραγματικό χρόνο, πρόσβαση του ΟΠΕΚΑ στα απολύτως αναγκαία στοιχεία και δεδομένα των αιτούντων, με την τήρηση των διατάξεων της κείμενης νομοθεσίας περί προστασίας των προσωπικών δεδομένων ...»

Ερμηνεία και εφαρμογή διατάξεων

Από τις προαναφερόμενες διατάξεις, ερμηνευόμενες αυτοτελώς αλλά και σε συνδυασμό μεταξύ τους, ενόψει και όλου του νομικού πλαισίου εντός του οποίου εντάσσονται, του σκοπού που εξυπηρετούν και των πραγματικών

περιστατικών που τέθηκαν υπόψη του Τμήματος, συνάγονται καταρχήν τα ακόλουθα :

11. Με τις διατάξεις των άρθρων 2 παρ. 1, 21 παρ. 1 εδ. β' και 25 παρ. 1 του Συντάγματος κατοχυρώνεται το δικαίωμα στην κοινωνική πρόνοια και προβλέπεται η υποχρέωση του νομοθέτη να εισάγει, τηρώντας την αρχή της αναλογικότητας, ρυθμίσεις που εξασφαλίζουν ένα επίπεδο αξιοπρεπούς διαβίωσης σε όλους τους πολίτες μέσω ενός συστήματος ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος, που ανταποκρίνεται στην υποχρέωση σεβασμού και προστασίας της αξίας του ανθρώπου.

12. Στα πλαίσια των ανωτέρω συνταγματικών επιταγών εντάσσεται και η ρύθμιση του άρθρου 235 του ν. 4389/2016, με το οποίο θεσπίστηκε πρόγραμμα προνοιακών παροχών υπό τον τίτλο «Κοινωνικό Εισόδημα Αλληλεγγύης» και ήδη «Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα», το οποίο απευθύνεται σε άτομα που διαβιούν σε συνθήκες ακραίας φτώχειας και περιλαμβάνει τρεις πυλώνες παροχών, ήτοι : α) εισοδηματική ενίσχυση των δικαιούχων προσώπων, β) πρόσβαση και διασύνδεση αυτών με υπηρεσίες κοινωνικής φροντίδας και υγείας ανάλογα με τις ανάγκες τους και γ) προώθηση αυτών σε δράσεις και υπηρεσίες που σχετίζονται με την ανάληψη εργασίας. Ως αρμόδια υπηρεσία για την διαχείριση και την υλοποίηση του προγράμματος αυτού ορίστηκε μεταξύ άλλων ο Οργανισμός Προνοιακών Επιδομάτων και Κοινωνικής Αλληλεγγύης (ΟΠΕΚΑ). Περαιτέρω, με τις διατάξεις της παραγράφου 6 του ανωτέρω άρθρου προβλέφθηκε ότι οι προϋποθέσεις και οι όροι εφαρμογής του προγράμματος αυτού, καθώς και το ύψος αυτού για κάθε ωφελούμενη μονάδα, θα καθορισθεί με κοινές αποφάσεις των Υπουργών Εσωτερικών, Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, Οικονομικών, Διοικητικής Ανασυγκρότησης, καθώς και Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων σε περίπτωση αρμοδιότητάς του με τις οποίες θα προσδιορισθούν και τα ειδικότερα θέματα που αφορούν στη διαδικασία καταβολής του .

13. Κατ' εξουσιοδότηση των διατάξεων αυτών εκδόθηκε η προπαρατεθείσα, ήδη ισχύουσα υπ' αρ. Δ13/οικ.53923/23.7.2021 κ.υ.α, με τις διατάξεις της οποίας καθορίστηκαν οι όροι και προϋποθέσεις χορήγησης του προγράμματος αυτού. Ως ωφελούμενες μονάδες ορίζονται τα μονοπρόσωπα και πολυπρόσωπα νοικοκυριά κατά τις αναφερόμενες στις διατάξεις του

άρθρου 2 της ανωτέρω κ.υ.α διακρίσεις, καθώς επίσης οι άστεγοι και ως δικαιούχος το ενήλικο άτομο που έχει υποβάλει την αίτηση για λογαριασμό του νοικοκυριού και έχει αυτή εγκριθεί από την αρμόδια υπηρεσία του ΟΠΕΚΑ. Η χορήγηση του ΕΕΕ προϋποθέτει, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 3 της απόφασης αυτής, την πλήρωση συγκεκριμένων αυστηρών κριτηρίων εισοδηματικών, περιουσιακών και διαμονής, που οριοθετούν τη συγκεκριμένη παροχή, με σκοπό να χορηγείται σε άτομα που στερούνται τα αναγκαία μέσα για τη συντήρησή τους. Για το λόγο αυτό απαιτείται η έλλειψη επαρκούς συνολικού πραγματικού εισοδήματος από κάθε πηγή προέλευσης που εισπράχθηκε από όλα τα μέλη της ωφελούμενης μονάδας κατά τους έξι μήνες πριν από το μήνα υποβολής της αίτησης, το οποίο να είναι ικανό να εξασφαλίσει αξιοπρεπές επίπεδο διαβίωσης των μελών του νοικοκυριού, η μη λήψη άλλων επιδομάτων (εκτός από αυτά που ρητά εξαιρούνται), η έλλειψη επαρκούς περιουσίας και η αδυναμία οικογενειακής συνδρομής⁸. Η εισοδηματική ενίσχυση που καταβάλλεται στα πλαίσια εφαρμογής του προγράμματος δεν ανέρχεται σε συγκεκριμένο ύψος, αλλά αντιθέτως εξαρτάται από τη σύνθεση του νοικοκυριού, αντιστοιχεί δε στη διαφορά ανάμεσα στο ατομικό/οικογενειακό εισόδημα του δικαιούχου και το εγγυημένο όριο συντήρησης.

14. Τα εισοδηματικά κριτήρια για την ένταξη στο πρόγραμμα καθορίζονται στις διατάξεις του άρθρου 3 της ως άνω κ.υ.α, σε συνδυασμό με τις διατάξεις του άρθρου 2 αυτής, όπου προβλέπεται ότι το δηλούμενο εισόδημα του νοικοκυριού δεν θα πρέπει να υπερβαίνει το εξαπλάσιο του εγγυημένου ποσού για κάθε τύπο νοικοκυριού με ανώτατο όριο το ποσό των 5.400 ευρώ, ανεξαρτήτως του αριθμού των μελών του νοικοκυριού. Ως δηλούμενο εισόδημα λαμβάνεται υπόψη το προαναφερόμενο πραγματικό εισόδημα από κάθε πηγή προέλευσης (προ φόρων και μετά την αφαίρεση των εισφορών για κοινωνική ασφάλιση) που έχουν εισπράξει όλα τα μέλη του νοικοκυριού τους τελευταίους έξι μήνες προ της υποβολής της αίτησης, στο οποίο συμπεριλαμβάνεται και το σύνολο των επιδομάτων και άλλων ενισχύσεων, καθώς και το εισόδημα που απαλλάσσεται από φόρο ή φορολογείται με ειδικό τρόπο με τις εξαιρέσεις που ειδικότερα προβλέπονται στο τρίτο εδάφιο της

---

⁸ πρβλ. Α. Στεργίου «Δίκαιο Κοινωνικής Ασφάλισης», Δ΄ έκδοση, σελ.265.

παραγράφου 8 του άρθρου 2 της εν λόγω κ.υ.α. Από το εισόδημα αυτό αφαιρείται το 20% του καθαρού εισοδήματος από μισθωτές υπηρεσίες, προγράμματα κοινωφελούς εργασίας ή από οποιοδήποτε άλλο πρόγραμμα εργασίας. Ως εισοδηματική ενίσχυση που καταβάλλεται στους δικαιούχους του προγράμματος ορίζεται η διαφορά μεταξύ του εξαπλάσιου ύψους του εγγυημένου ποσού και του εξαμηνιαίου δηλούμενου εισοδήματος του νοικοκυριού, όπως αυτό υπολογίζεται για τους σκοπούς ένταξης στο πρόγραμμα, διαιρούμενη δια έξι. Τέλος, ως περίοδος καταβολής της εισοδηματικής ενίσχυσης ορίζεται η χρονική περίοδος των έξι μηνών κατά την οποία διαρκεί το πρόγραμμα.

15. Ως προς τη διαδικασία ένταξης στο πρόγραμμα στις διατάξεις του άρθρου 6 της ως άνω κ.υ.α προβλέπεται η δυνατότητα ηλεκτρονικής υποβολής της αίτησης, η οποία επέχει θέση υπεύθυνης δήλωσης του ν. 1599/1986, είτε από τον αιτούντα απευθείας, είτε μέσω των αρμοδίων υπηρεσιών των Δήμων ή των Κέντρων Κοινότητας του τόπου διαμονής του αιτούντος. Μετά την οριστική υποβολή της αίτησης, ακολουθεί η επεξεργασία της και εφόσον το νοικοκυριό πληροί τα κριτήρια υπαγωγής στο πρόγραμμα και υπάρχει ταύτιση μεταξύ των δηλωθέντων στοιχείων στην αίτηση και αυτών που προκύπτουν από τις ηλεκτρονικές διασταυρώσεις που διενεργούνται από τις αρμόδιες υπηρεσίες, η αίτηση εγκρίνεται, ενώ σε αντίθετη περίπτωση αυτή απορρίπτεται. Μετά την έγκριση της αίτησης αρχίζει και η καταβολή της εισοδηματικής ενίσχυσης στους δικαιούχους, η οποία εκκινεί από την 1^η ημέρα του επόμενου μήνα από αυτόν κατά τον οποίο υποβλήθηκε η αίτηση και διαρκεί έξι μήνες. Ακολούθως, δύναται ο δικαιούχος να επανυποβάλει αίτηση ένταξης στο πρόγραμμα, εφόσον εξακολουθεί να πληροί τις νόμιμες προϋποθέσεις.

16. Η καταβολή της εισοδηματικής ενίσχυσης προϋποθέτει τη διαρκή και ανά τακτά χρονικά διαστήματα απόδειξη της έλλειψης επαρκών πόρων της ωφελούμενης μονάδας⁹. Προς το σκοπό αυτό προβλέπεται η δυνατότητα αυτεπάγγελτης διενέργειας από τις αρμόδιες υπηρεσίες ηλεκτρονικών διασταυρώσεων μεταξύ των δηλωθέντων στην αίτηση και της πραγματικής κατάστασης του νοικοκυριού, όπως και η διενέργεια κοινωνικής έρευνας, όταν

---

⁹ βλ. Α. Στεργίου «Δίκαιο Κοινωνικής Ασφάλισης», Δ' έκδοση, σελ.260

αυτή απαιτείται για τη διακρίβωση της κατάστασης αυτής. Εφόσον διαπιστωθεί αναντιστοιχία, είτε αυτεπαγγέλτως, είτε μετά από στοιχεία που θα περιέλθουν στις υπηρεσίες αυτές, αναστέλλεται αυτοδίκαια η καταβολή της εισοδηματικής ενίσχυσης και καλείται ο δικαιούχος να τεκμηριώσει την πραγματική κατάσταση του νοικοκυριού. Σε περίπτωση μη τεκμηρίωσης προβλέπεται η αυτοδίκαιη ανάκληση της πράξης έγκρισης του προγράμματος.

17. Ειδικότερα, σε ότι αφορά στις προϋποθέσεις ανάκλησης της εγκριτικής πράξης ένταξης στο πρόγραμμα, θεσπίζονται με τις διατάξεις του άρθρου 11 της παραπάνω κ.υ.α συγκεκριμένοι λόγοι που καθιστούν δυνητική ή υποχρεωτική την υποβολή αίτησης ανάκλησης από τον ίδιο το δικαιούχο, καθώς επίσης ειδικοί λόγοι που συνεπάγονται την αυτοδίκαιη ανάκληση της εγκριτικής πράξης. Μεταξύ των λόγων αυτοδίκαιης ανάκλησης της πράξης έγκρισης είναι και αυτός που προβλέπεται στις διατάξεις της περίπτωσης β΄ της παραγράφου 2 του ανωτέρω άρθρου, ήτοι η περίπτωση όπου, μετά την πάροδο της περιόδου αυτοδίκαιης αναστολής καταβολής της εισοδηματικής ενίσχυσης του προγράμματος, σύμφωνα με όσα ορίζονται στην παράγραφο 1 του άρθρου 10 της ίδιας κ.υ.α¹⁰, επιβεβαιώνεται η αναντιστοιχία μεταξύ των δηλωθέντων στην αίτηση και της πραγματικής κατάστασης του νοικοκυριού¹¹.

18. Περαιτέρω, ως προς την ερμηνεία των ανωτέρω διατάξεων του άρθρου 11 παρ. 2 περ. β΄ της παραπάνω κ.υ.α, σχετικά με την έννοια της αναντιστοιχίας μεταξύ των δηλωθέντων στην αίτηση και της πραγματικής κατάστασης του νοικοκυριού, που προβλέπεται ως λόγος αυτοδίκαιης ανάκλησης της εγκριτικής πράξης ένταξης στο πρόγραμμα, κατά τη συζήτηση ενώπιον του Τμήματος μεταξύ των μελών αυτού, διατυπώθηκαν δύο γνώμες :

19. Κατά τη γνώμη της πλειοψηφίας, που απαρτίστηκε από τον Πρόεδρο του Τμήματος, τον Αντιπρόεδρο Ανδρέα Ανδρουλιδάκη και τους Νομικούς

---

¹⁰ Σύμφωνα με τις διατάξεις αυτές προβλέπεται αυτοδίκαιη αναστολή της καταβολής της εισοδηματικής ενίσχυσης αν μέσω των διενεργούμενων ηλεκτρονικών διασταυρώσεων ή από έγγραφα στοιχεία που περιέρχονται στις αρμόδιες υπηρεσίες του Δήμου ή του Κέντρου Κοινότητας ή του ΟΠΕΚΑ προκύπτει αναντιστοιχία ανάμεσα σε όσα δηλώθηκαν στην αίτηση και στην πραγματική κατάσταση του νοικοκυριού.

¹¹ Σημειώνεται ότι και στα πλαίσια της προϊσχύσασας κ.υ.α με αριθμό Δ13/οικ./33475/1935/15.6.2018 (Β΄ 2281) είχε περιληφθεί όμοια ρύθμιση στις διατάξεις του άρθρου 9 παρ.2 της απόφασης αυτής, όπως η παράγραφος 2 του άρθρου αυτού είχε αντικατασταθεί με το άρθρο 1 της ΥΑ Δ13/οικ.54653/2701/2018 (Β΄ 4837)

Συμβούλους Ασημίνα Ροδοκάλη, Αικατερίνη Γαλάνη, Κωνσταντίνο Ζαμπάρα, Μαρία Δεληγιάννη και Μαρία Μπασδέκη (ψηφοί 7) προκύπτει κατ' αρχάς ρητά από τη γραμματική διατύπωση της παραγράφου 8 του άρθρου 2 της κ.υ.α. Δ13/οικ.53923/23.7.2021, ότι ως δηλούμενο εισόδημα για την χορήγηση του επιδόματος ορίζεται το *«συνολικό πραγματικό εισόδημα από κάθε πηγή προέλευσης ... που εισπράχθηκε από όλα τα μέλη του νοικοκυριού κατά τους έξι μήνες πριν από τον μήνα υποβολής της αίτησης. ...»* (πρβλ. αντίστοιχη διατύπωση του άρθρου 235 παρ. 2 εδ. η' του ν. 4389/2016, κατ' εξουσιοδότηση της παραγράφου 6 του οποίου άρθρου εκδόθηκε η ως άνω κ.υ.α.). Συνάγεται εξ αυτού, ότι οι αναδρομικώς καταβληθείσες συνταξιοδοτικές παροχές ή βοηθήματα αποτελούν εισόδημα που προφανώς edικαιούνται τα μέλη του νοικοκυριού, αλλά δεν εισπράχθηκαν από αυτά σε πραγματικό χρόνο εντός του κρίσιμου κατά την ως άνω διάταξη χρονικού διαστήματος. Συνεπώς η νομιμότητα της απόφασης χορήγησης του ΕΕΕ δεν αίρεται επιγενόμενα, εκ του γεγονότος ότι η έκδοσή της συμπίπτει χρονικά με την αναδρομική χορήγηση άλλων επιδομάτων ή συνταξιοδοτικών παροχών, καθόσον δια της αναδρομικής χορήγησης δεν μεταβάλλεται το εισπραχθέν σε πραγματικό χρόνο εισόδημα και δεν αίρονται οι προϋποθέσεις που ελήφθησαν υπόψη για την χορήγηση του ΕΕΕ. Κατά συνέπεια, το άρθρο 11 παρ. 2 περ. β' της κ.υ.α έχει την έννοια, ότι όταν λόγω της αναδρομικής χορήγησης άλλων επιδομάτων ή συνταξιοδοτικών παροχών μεταβάλλεται η πραγματική κατάσταση του νοικοκυριού σε σχέση με το μήνα υποβολής της αίτησης, η έγκριση υπαγωγής στο πρόγραμμα του ΕΕΕ ανακαλείται αυτοδίκαια, από το χρονικό σημείο της εν λόγω μεταβολής για το μέλλον (ex nunc) και όχι αναδρομικά (ex tunc).

20. Η ερμηνεία αυτή συνάδει απόλυτα με τους σκοπούς της εξουσιοδοτικής της ως άνω κ.υ.α διάταξης του άρθρου 235 ν. 4389/2016, όπως ρητά δηλώνονται στην αιτιολογική έκθεση και στην έκθεση αξιολόγησης των συνεπειών ρύθμισης της διάταξης αυτής. Οι σκοποί αυτοί συνίστανται στη σφαιρική αντιμετώπιση ακραίων φαινομένων φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού, με την προώθηση της κοινωνικής και οικονομικής ένταξης και επανένταξης των φτωχών προσώπων και των οικογενειών και στη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης, μέχρις ότου οι ωφελούμενες μονάδες φθάσουν και διασφαλίσουν, όχι απλώς τη φυσική τους συντήρηση, αλλά ένα αξιοπρεπές

επίπεδο διαβίωσης. Επιβάλλεται δε η υπόμνηση ότι κατά πάγια νομολογία το αξιοπρεπές επίπεδο διαβίωσης δεν προσδιορίζεται με βάση τις προηγούμενες αποδοχές ή τα εισοδήματα του προσώπου, αλλά σε συνάρτηση με το επίπεδο διαβίωσης του πληθυσμού της χώρας εν γένει.

21. Περαιτέρω, οι ανωτέρω κατά το γράμμα και το σκοπό τους ερμηνευόμενες διατάξεις εναρμονίζονται πλήρως με τις συνταγματικές διατάξεις και αρχές των άρθρων 2 παρ. 1, 21 παρ. 1 εδ. β' και 25 παρ. 1 του Συντάγματος. Ειδικότερα, το άρθρο 21 παρ. 1 εδ. β' του Συντάγματος, θεσπίζει την υποχρέωση του Κράτους να μεριμνά για τη διασφάλιση συνθηκών αξιοπρεπούς διαβίωσης όλων των πολιτών μέσω ενός συστήματος ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος, υποχρέωση που επιβεβαιώνεται και επικαλύπτεται με τις διατάξεις του άρθρου 25 παρ. 1 του Συντάγματος για την αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου. Το εν λόγω συνταγματικά κατοχυρούμενο κοινωνικό δικαίωμα του ΕΕΕ ταυτίζεται στην ουσία με τη διασφάλιση της κοινωνικής διάστασης της αρχής της ανθρώπινης αξιοπρέπειας του άρθρου 2 παρ. 1 του Συντάγματος (πρβλ. ΟΛΣΤΕ 1972/2012) που δεν επιτρέπει την ερμηνεία και εφαρμογή οποιουδήποτε κανόνα δικαίου μειώνει ή καταργεί σε συγκεκριμένη περίπτωση την προστασία που παρέχει στην προσωπικότητα του ατόμου η κοινή νομοθεσία (πρβλ. ΟΛΑΠ 40/1998).

22. Επομένως, τόσο η αυτοδίκαιη αναστολή της καταβολής του ΕΕΕ κατά το άρθρο 10 παρ. 1 της ανωτέρω κ.υ.α, όσο και η αυτοδίκαιη ανάκληση της έγκρισής του κατά το άρθρο 11 παρ. 2 περ. β' αυτής, δεν μπορούν, για το λόγο της επιγενόμενης αναδρομικής χορήγησης άλλων επιδομάτων ή συνταξιοδοτικών παροχών, να ανατρέξουν στο χρόνο και να ανατρέψουν τα πραγματικά δεδομένα και τις προϋποθέσεις της χορήγησης του επιδόματος αυτού, χωρίς με τον τρόπο αυτό να φαλκιδεύσουν το σκοπό της παροχής εισοδηματικής ενίσχυσης στα νοικοκυριά που διαβιούν σε συνθήκες ακραίας φτώχειας κατά τον χρόνο που πράγματι ευρίσκονται σ' αυτήν την κατάσταση και να προσκρούσουν ταυτόχρονα στις ανωτέρω συνταγματικές διατάξεις και αρχές.

23. Εξάλλου, η υποχρέωση σεβασμού της συνταγματικής αρχής της αναλογικότητας (άρθ. 25 παρ. 1 εδ. δ' του Συντάγματος), και η αρχή της επιείκειας που διατρέχει το σύνολο των κανόνων της έννομης τάξης, επιβεβαιώνουν ότι, όταν η νομιμότητα της απόφασης χορήγησης του ΕΕΕ

συμπίπτει χρονικά με την αναδρομική χορήγηση άλλων επιδομάτων ή συνταξιοδοτικών παροχών, η συνολική με βάση τις αρχές αυτές στάθμιση, λαμβανομένων υπόψη και των οικονομικών μεγεθών των χορηγούμενων επιδομάτων και της γενικής οικονομικής κατάστασης της Χώρας, μεταξύ του δημοσιονομικού συμφέροντος της αναζήτησης του καταβληθέντος ΕΕΕ αφ' ενός, και της διατήρησής του από τις ωφελούμενες μονάδες αφ' ετέρου, αποβαίνει υπέρ της διατήρησης του υπέρτερου και συνταγματικά κατοχυρωμένου κοινωνικού αυτού δικαιώματος του ΕΕΕ, στην περίπτωση που η καταβολή του συμπίπτει χρονικά με την αναδρομική χορήγηση άλλων επιδομάτων ή συνταξιοδοτικών παροχών.

24. Ενόψει των ανωτέρω, κατά την πλειοψηφήσασα γνώμη, στο ερώτημα προσήκει η απάντηση, ότι σύμφωνα με τις διατάξεις της κ.υ.α Δ13/οικ.53923/23.7.2021, α) στην έννοια της αναντιστοιχίας μεταξύ των δηλωθέντων κατά την υποβολή της αίτησης ένταξης στο πρόγραμμα σε σχέση με την πραγματική κατάσταση του νοικοκυριού, δεν περιλαμβάνεται η περίπτωση που η αναντιστοιχία αυτή οφείλεται σε μεταβολή των πραγματικών δεδομένων του νοικοκυριού, η οποία επήλθε βάσει στοιχείων που προέκυψαν μεταγενέστερα και ανατρέχει στο χρόνο υποβολής της αίτησης, και β) η αρμόδια Υπηρεσία νομιμοποιείται στην περίπτωση αυτή να διαπιστώσει την αυτοδίκαιη ανάκληση της έγκρισης υπαγωγής στο πρόγραμμα ΕΕΕ από το χρόνο μεταβολής της πραγματικής κατάστασης του νοικοκυριού και για το μέλλον (*ex nunc*), όχι δε αναδρομικά (*ex tunc*).

25. Κατά τη γνώμη της μειοψηφίας που απαρτίστηκε από τους Νομικούς Συμβούλους του Κράτους Πέτρο Κωνσταντινόπουλο, Χαράλαμπο Μπρισκόλα και Αντώνιο Παπαγεωργίου (ψήφοι 3), με την οποία συντάχθηκε και η εισηγήτρια, Θεώνη Χουντάλα, Πάρεδρος ΝΣΚ (γνώμη χωρίς ψήφο), έγιναν δεκτά τα ακόλουθα :

Κατά την ορθή έννοια των διατάξεων του άρθρου 11 παρ. 2 περ. β' της παραπάνω κ.υ.α, ερμηνευόμενες υπό το φως των διατάξεων του άρθρου 21 παρ. 1 εδ. β' του Συντάγματος και σύμφωνα με το σκοπό θέσπισης του εν λόγω προνοιακού προγράμματος, που είναι η οικονομική ενίσχυση και η παροχή κοινωνικών υπηρεσιών σε άτομα που διαβιούν υπό συνθήκες ακραίας φτώχειας, θα πρέπει να γίνει δεκτό ότι στην έννοια της αναντιστοιχίας, που συνιστά λόγο αυτοδίκαιης ανάκλησης της εγκριτικής

πράξης χορήγησης του ΕΕΕ, περιλαμβάνεται και η περίπτωση που αυτή οφείλεται σε μεταβολή της πραγματικής κατάστασης του νοικοκυριού, η οποία επήλθε μετά την υποβολή της αίτησης, αλλά ανατρέχει στο χρόνο υποβολής της, με αποτέλεσμα να μην πληρούνται αναδρομικά από το χρόνο αυτό οι προϋποθέσεις ένταξης του νοικοκυριού στο πρόγραμμα. Τέτοιες είναι οι περιπτώσεις που αναφέρονται στο πραγματικό του υποβληθέντος ερωτήματος, όπου, ενώ κατά το χρόνο υποβολής της αίτησης, η κατάσταση του νοικοκυριού ήταν αυτή που δηλώθηκε στην αίτηση, εντούτοις σε μεταγενέστερο χρόνο, εκδόθηκε απόφαση συνταξιοδότησης ή χορήγησης επιδόματος στον αιτούντα με αναδρομική ισχύ, με αποτέλεσμα την αναδρομική αύξηση των εισοδημάτων του ήδη από το χρόνο υποβολής της αίτησής του ή και σε προγενέστερο αυτής χρόνο. Στις περιπτώσεις αυτές, εκλείπει αναδρομικά μια εκ των βασικών προϋποθέσεων χορήγησης του προγράμματος που είναι η ύπαρξη συγκεκριμένων εισοδηματικών κριτηρίων του νοικοκυριού, ματαιώνεται δε ο σκοπός για τον οποίο χορηγήθηκε η παροχή, ήτοι η εξασφάλιση ενός ελάχιστου επιπέδου αξιοπρεπούς διαβίωσης των μελών του. Όταν ο σκοπός αυτός επιτυγχάνεται με άλλο τρόπο, όπως συμβαίνει με την αναδρομική συνταξιοδότησή του αιτούντος ή την αναδρομική χορήγηση σε αυτόν άλλης προνοιακής παροχής, δεν είναι νόμιμη η διατήρηση και της παροχής του ΕΕΕ, καθόσον αυτό θα οδηγούσε κατ' αποτέλεσμα σε άνιση μεταχείριση του αιτούντος σε σχέση με τους λοιπούς δικαιούχους που πράγματι πληρούν τα κριτήρια του νόμου, περιάγοντας αυτόν αδικαιολόγητα σε πλεονεκτικότερη θέση. Εξάλλου, από την όλη διάρθρωση των ανωτέρω διατάξεων που ρυθμίζουν τη χορήγηση του ΕΕΕ, σαφώς συνάγεται η βούληση του νομοθέτη να απονεμηθεί η παροχή αυτή στα πρόσωπα που πληρούν, καθόλη τη διάρκεια του προγράμματος, τις αυστηρές προϋποθέσεις υπό τις οποίες τελεί η χορήγησή της.

26. Επιχείρημα υπέρ της ανωτέρω ερμηνείας αντλείται και από την αναφερόμενη ανωτέρω αιτιολογική έκθεση του άρθρου 235 του ν. 4389/2016, αλλά και από την έκθεση αξιολόγησης συνεπειών ρύθμισης που τη συνοδεύει, από τις οποίες συνάγεται αφενός ο επικουρικός χαρακτήρας της συγκεκριμένης παροχής σε σχέση με τις λοιπές που λαμβάνουν οι ενδιαφερόμενοι, υπό την έννοια ότι η λήψη άλλων παροχών που εξασφαλίζουν το βιοπορισμό του ατόμου αποκλείει τη χορήγηση της παροχής

αυτής, αφετέρου ο σκοπός θέσπισης των ρυθμίσεων που ήταν η ενίσχυση των ατόμων που βρίσκονται σε κατάσταση ανάγκης, η εξασφάλιση σε αυτούς ενός αξιοπρεπούς επιπέδου διαβίωσης και η επανένταξή τους στην κοινωνική και οικονομική ζωή της χώρας. Συνεπώς, όταν με την αναδρομική χορήγηση στον ενδιαφερόμενο σύνταξης ή άλλης παροχής, αυξάνονται τα εισοδήματά του και εξασφαλίζεται η αξιοπρεπή διαβίωσή του, παύει αυτός να βρίσκεται σε κατάσταση ανάγκης και εκλείπει το νόμιμο έρεισμα χορήγησης του εν λόγω προγράμματος. Το γεγονός αυτό συνεπάγεται την αυτοδίκαιη εκ του νόμου ανάκληση της πράξης έγκρισης από το χρόνο κατά τον οποίο εξέλειπαν οι προϋποθέσεις χορήγησης του προγράμματος, ήτοι από το χρόνο στον οποίο ανατρέχει η αναδρομική συνταξιοδότηση του δικαιούχου ή η αναδρομική χορήγηση άλλης παροχής που αυξάνει τα εισοδήματά του κατά τέτοιο τρόπο ώστε να μην πληροί αναδρομικά από τον χρόνο αυτό τις προϋποθέσεις ένταξης στο πρόγραμμα. Εξάλλου, η ανάκληση μιας παράνομης διοικητικής πράξης, ανατρέχει κατά κανόνα στο χρόνο έκδοσής της με αποτέλεσμα την αναδρομική παύση της ισχύος της ανακαλούμενης πράξης και την εξαφάνισή της από το χρόνο αυτό (βλ. ΟΛΣΤΕ 2906/2000, ΣΤΕ 2019/2020, 1931/2015, ΟΛΝΣΚ 69/2022, ΝΣΚ 249/2015, 122/2012, Ε. Σπηλιωτόπουλος «Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου Ι», 5^η έκδοση, σελ.177). Ειδικά δε σε ό,τι αφορά την πράξη έγκρισης ένταξης στο ΕΕΕ, που εξετάζεται στα πλαίσια του παρόντος ερωτήματος, οι σχετικές διατάξεις προβλέπουν αυτοδίκαιη εκ του νόμου ανάκληση σε περίπτωση που διαπιστωθεί αναντιστοιχία μεταξύ των δηλωθέντων στην αίτηση και της πραγματικής κατάστασης του νοικοκυριού. Επομένως, η ανακλητική πράξη που εκδίδεται στη συνέχεια από τη διοίκηση έχει διαπιστωτικό χαρακτήρα. Ως αυτόθροη δε συνέπεια της ανάκλησης προβλέπεται στο νόμο (άρθρο 12 της ως άνω κ.υ.α) η αναζήτηση των αχρεωστήτως καταβληθέντων ποσών της εισοδηματικής ενίσχυσης που καταβλήθηκε χωρίς να συντρέχουν οι νόμιμες προϋποθέσεις. Σημειώνεται ότι στις ανωτέρω διατάξεις δεν προβλέπονται άλλες προϋποθέσεις για την αυτοδίκαιη ανάκληση της πράξης έγκρισης, ήτοι η ύπαρξη ορισμένου χρονικού πλαισίου εντός του οποίου είναι αυτή δυνατή ή η συνδρομή στο πρόσωπο του αιτούντος υπαιτιότητας ως προς την έκδοση της πράξης. Αντιθέτως, μόνη η διαπίστωση της αναντιστοιχίας οδηγεί αυτοδικαίως σε ανάκληση της εγκριτικής πράξης που ανατρέχει στο χρόνο έκδοσής της.

Επιπροσθέτως, κατά την ορθή και σύμφωνη με το σκοπό τους έννοια των παραπάνω διατάξεων, η διαπιστούμενη αναντιστοιχία μεταξύ των δηλωθέντων στην αίτηση σε σχέση με την πραγματική κατάσταση του νοικοκυριού οδηγεί σε αυτοδίκαιη ανάκληση της εγκριτικής πράξης, ανεξαρτήτως αν έχει προηγηθεί αυτής στάδιο αυτοδίκαιης αναστολής καταβολής της εισοδηματικής ενίσχυσης, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 10 της παραπάνω κ.υ.α ή όχι. Ειδικότερα, ο νομοθέτης κατά τη διατύπωση των διατάξεων του άρθρου 11 παρ. 2 περ. β' της ως άνω κ.υ.α., εκφράστηκε στενότερα του δέοντος, ενώ κατά την αληθινή βούλησή του, όπως σχετικά συνάγεται από το σύνολο των διατάξεων που διέπουν την καταβολή της εν λόγω προνοιακής παροχής, κάθε περίπτωση αναντιστοιχίας μεταξύ δηλωθέντων στην αίτηση σε σχέση με την πραγματική κατάσταση του νοικοκυριού συνεπάγεται την αυτοδίκαιη ανάκληση της εγκριτικής πράξης ένταξης στο πρόγραμμα, καθόσον δεν είναι ανεκτή από το νομοθέτη η χορήγηση της εν λόγω παροχής σε πρόσωπα που δεν πληρούν τις νόμιμες προϋποθέσεις.

27. Τέλος, θα πρέπει να παρατηρηθεί ότι οι διατάξεις του άρθρου 11 της ως άνω κ.υ.α με τις οποίες θεσπίζονται συγκεκριμένοι λόγοι για την ανάκληση των εγκριτικών πράξεων του ΕΕΕ¹² έχουν ειδικό χαρακτήρα που αποκλείει καταρχήν την εφαρμογή των γενικών διατάξεων περί ανάκλησης των διοικητικών πράξεων, δεδομένου ότι οι εν λόγω αρχές εφαρμόζονται μόνο όταν δεν υπάρχουν ειδικές διατάξεις (πρβλ. ΣΤΕ 3808/2013, 3415/2006, 365/2005, 354/2004, 668/2000 επταμ., 1610, 1611/1999 επταμ., ΝΣΚ 130/2018, 92/2018). Σε κάθε περίπτωση, ενόψει του ότι οι διατάξεις του άρθρου μόνου του α.ν. 261/1968 (Α' 12) και του άρθρου 21 του Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας (ν. 2690/1999 - Α' 45), προϋποθέτουν την έκδοση

---

¹² Ως προβλεπόμενοι λόγοι αυτοδίκαιης ανάκλησης της εγκριτικής απόφασης του ΕΕΕ, εκτός από την παραπάνω περίπτωση της διαπίστωσης αναντιστοιχίας μεταξύ των δηλωθέντων στην αίτηση και της πραγματικής κατάστασης του νοικοκυριού, προβλέπονται στις διατάξεις της παρ.2 του άρθρου 11 της ως άνω κ.υ.α και οι εξής : α) αν ένα ή περισσότερα μέλη του νοικοκυριού συμμετέχουν σε παραπάνω από μια αιτήσεις ή έχουν ενταχθεί στο πρόγραμμα με παραποιημένα στοιχεία, β) εάν ο δικαιούχος ή μέλος του νοικοκυριού δεν εκπληρώνει τις υποχρεώσεις των περ. 2,3,4 και 5 του άρθρου 9 της ίδιας ΚΥΑ, γ) έως και τον επόμενο μήνα από εκείνο του θανάτου του δικαιούχου, δ) σε περίπτωση εκ παραδρομής έγκρισης ή τεχνικής αστοχίας, στ) εφόσον κατόπιν τεσσάρων διαδοχικών εντολών πίστωσης, δεν έχει καταστεί δυνατό να πιστωθεί η εισοδηματική ενίσχυση από τη ΔΙΑΣ Α.Ε στον τραπεζικό λογαριασμό του δικαιούχου με υπαιτιότητα του τελευταίου και ζ) αν η επόμενη δήλωση φορολογίας εισοδήματος δεν συμπεριλάβει όλες τις αλλαγές που αναφέρθηκαν κατά τη διαδικασία υποβολής αιτήσεων.

ανακλητικής πράξης από τη Διοίκηση, ενώ αντιθέτως με τις διατάξεις του άρθρου 11 της παραπάνω κ.υ.α προβλέπεται αυτοδίκαιη εκ του νόμου ανάκληση της εγκριτικής πράξης, δεν τυγχάνουν και για το λόγο αυτό εφαρμογής οι γενικές διατάξεις περί ανάκλησης των διοικητικών πράξεων.

28. Επομένως, κατά την άποψη της μειοψηφίας, στις περιπτώσεις των δικαιούχων που αναφέρονται στο υποβληθέν ερώτημα, συντρέχει κατ' άρθρο 11 παρ. 2 περ. β' της ως άνω κ.υ.α, περίπτωση αυτοδικαίως ανάκλησης της εγκριτικής πράξης ένταξής τους στο πρόγραμμα, καθόσον λόγω της αναδρομικής συνταξιοδότησής τους ή χορήγησης σε αυτούς άλλης προνοιακής παροχής και της επακόλουθης αναδρομικής αύξησης των εισοδημάτων τους από το χρόνο υποβολής της αιτήσεώς τους, εκλείπουν οι νόμιμες προϋποθέσεις χορήγησης σε αυτούς του ΕΕΕ. Επομένως, η αρμόδια υπηρεσία θα πρέπει στις περιπτώσεις αυτές να εκδώσει, κατ' εφαρμογή των ανωτέρω διατάξεων, πράξη με την οποία θα διαπιστώνει την αυτοδίκαιη εκ του νόμου ανάκληση της εγκριτικής πράξης του ΕΕΕ ήδη από το χρόνο κατά τον οποίο εξέλειπαν οι νόμιμες προϋποθέσεις χορήγησης του προγράμματος, ήτοι εν προκειμένω από το χρόνο έκδοσης της αυτοδικαίως ανακληθείσας εγκριτικής πράξης (ex tunc).

29. Κατ' ακολουθία των ανωτέρω, το Νομικό Συμβούλιο του Κράτους (Τμήμα ΣΤ'), γνωμοδοτεί, κατά πλειοψηφία, ότι στο ως άνω τεθέν ερώτημα αρμόζει η ακόλουθη απάντηση :

Απάντηση

30. Σύμφωνα με τις διατάξεις της κ.υ.α του προγράμματος ΕΕΕ, α) στην έννοια της αναντιστοιχίας μεταξύ των δηλωθέντων κατά την υποβολή της αίτησης ένταξης στο πρόγραμμα σε σχέση με την πραγματική κατάσταση του νοικοκυριού, δεν περιλαμβάνεται η περίπτωση που η αναντιστοιχία αυτή οφείλεται σε μεταβολή των πραγματικών δεδομένων του νοικοκυριού, η οποία επήλθε βάσει στοιχείων που προέκυψαν μεταγενέστερα και ανατρέχει στο χρόνο υποβολής της αίτησης, και β) η αρμόδια Υπηρεσία νομιμοποιείται στην περίπτωση αυτή να διαπιστώσει την αυτοδίκαιη ανάκληση της έγκρισης

υπαγωγής στο πρόγραμμα ΕΕΕ από το χρόνο μεταβολής της πραγματικής κατάστασης του νοικοκυριού και για το μέλλον (ex nunc), όχι δε αναδρομικά (ex tunc).

ΘΕΩΡΗΘΗΚΕ

Αθήνα, 15.3.2023

Ο Πρόεδρος του Τμήματος

Η Εισηγήτρια

Γεώργιος Κανελλόπουλος
Αντιπρόεδρος ΝΣΚ

Θεώνη Χουντάλα
Πάρεδρος ΝΣΚ